

Nadat rond 1920 de Nederlandse Spoorwegen ontstonden als samenwerking tussen particuliere spoorwegmaatschappijen, verschenen er vrijwel geen spoorwegaffiches meer. Concurrentie via reclame was overbodig geworden. Pas met de economische crisis begon de NS actief nieuwe reizigers te werven met goedkope tickets en dagjes uit.

Dit viel samen met de populariteit van de Franse ontwerper Cassandre, die met zijn gestileerde affiches voor de *Nord Express* en *Étoile du Nord* de reclamewereld op een nieuw spoor zette. Rond 1930 ging hij voor Nederlandse bedrijven werken zoals de Holland-Amerika Lijn en Philips.

De invloed van Cassandre en de reclame-acties van de NS leverden in de jaren 30 een reeks mooie affiches op.

door Arjan den Boer

Nederlandse spoorwegaffiches uit de jaren 30

Veilig, Vlug, Voordelig

REIST PER

SPOOR

VEILIG
SNEL
COMFORTABEL

Nicolaas van de Vecht

De NS-slogan *Veilig, Vlug, Voordelig* werd in de loop van de jaren 30 zeer bekend en bleef na de oorlog in zwang. Een affiche uit ca. 1932 laat zien dat de slagzin eerst nog niet zo mooi allitereerde: *Veilig, Snel, Comfortabel*. Men kwam er blijkbaar snel achter dat *Voordelig* het in Nederland beter deed.

De drie wervende termen werden verbeeld door een op veilig staand armsein, een gevleugeld wiel en een reiziger met boek en sigaar, onderuitgezakt op een treinbank. De onderdelen staan in een opvallend los verband. Het affiche is slechts gesigineerd v.d.V. — dit moet wel Nicolaas van de Vecht (1886-1941) zijn, die ook zijn boekillustraties van dit monogram voorzag. Opgeleid aan de Rijksschool voor Kunstnijverheid in Amsterdam was hij naast lithograaf ook typograaf en aquarellist.

In de jaren 20 waren de affiches van Nicolaas van de Vecht voor de Amsterdamse Kunstkring nog heel anders van stijl. Hij stond toen onder invloed van het symbolisme en de grafische stijl rond de Amsterdamse School zoals die in het tijdschrift Wendingen gehanteerd werd. Zijn postzegelontwerpen uit de jaren 20 waren al wel moderner.

NEDERLANDSCHE SPOORWEGEN

GOEDEREN -
VERVOER

AMSTERDAM - TWENTE
ROTTERDAM
VICE - VERSA

NIEUWE NACHTTREINEN

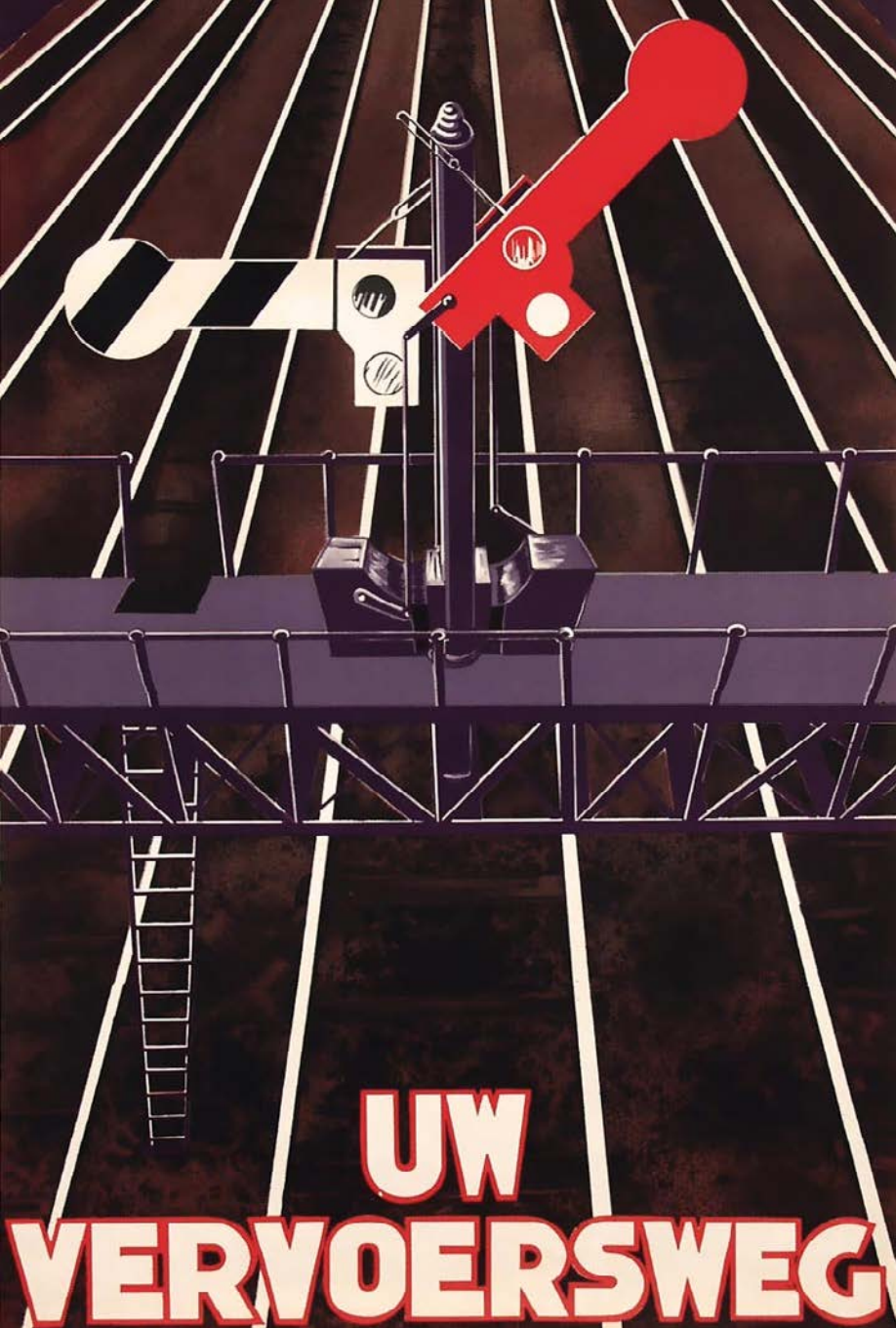
Agnes Canta

De enige vrouw die voor de oorlog affiches heeft ontworpen voor de Nederlandse Spoorwegen was Agnes Canta (1888-1964). Na haar opleiding aan de Academie van Beeldende Kunsten in Rotterdam was ze actief als graficus, boekbandontwerper en beeldend kunstenaar. Ze tekende en schilderde landschappen, stillevens, dieren en karikaturen.

Canta ontwierp begin jaren 1930 veel affiches voor de Utrechtse Jaarbeurs. In dezelfde periode kreeg ze opdracht van de NS om reclame te maken voor nachttreinen naar Twente – voor goederen wel te verstaan. De havens van Amsterdam en Rotterdam werden rechtstreeks verbonden met de Twentse textielfabrieken, laat het affiche zien. De krachtige typografie en de haast primaire kleuren geven een robuust resultaat.

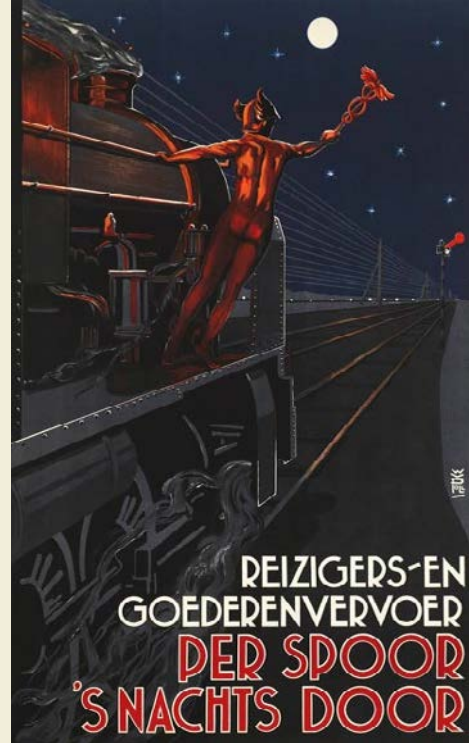
"Door samenwerking verbetering." Het zal niet vaak gebeurd zijn dat de Nederlandse Spoorwegen samen met de Dierenbescherming adverteerde. Toch was dit het geval op het affiche van Agnes Canta uit 1931 voor veevervoer per trein. De winst voor de dieren zat 'm in de hygiëne en snelheid – hoe korter onderweg hoe beter. Dit affiche is minder strak dan dat voor goederenvervoer.

Willy van de Poll

In 1932 maakte de Amsterdamse handelaar, ontwerper en -fotograaf Willy van de Poll (1893-1951) twee NS-affiches met vergelijkbare donkere kleuren, maar inhoudelijk staan ze ver van elkaar. Het ene laat een bijna abstract beeld zien van de moderne spoortechniek. Op het andere affiche, dat reclame maakt voor nachtvervoer, staat de handelsgod Mercurius met zijn caduceus op een locomotief. De ontwerper greep daarmee terug op 19e-eeuwse spoorstreefsymboliek.

Van de Poll gebruikte foto's als uitgangspunt. In het blad van het Genootschap voor Reclame noemde hij de camera z'n compagnon, assistent, rechterhand en reismakker. Voor *Uw Vervoersweg* fotografeerde hij de westelijke seinbrug bij Amsterdam CS. Op de 'oer-foto' voor *Per spoor 's nachts door* poseerde een NS'er als Mercurius op de locomotief, maar niet naakt!

"Uit het hoofd een locomotief tekenen gaat zeer zeker, maar om een 3900 machine technisch juist voor vakkundigen te tekenen zonder houvast, is niet doenlijk, ook al kan men de kleine details verwaarlozen. De grote lijnen moeten juist zijn en een snapshot is de vlugste oplossing."

Willy van de Poll, 'Handelskierij', in: *Reclame*, 1932

**KANT
EN
KLAAR
TOCHTJES**

DOOR MOOI NEDERLAND

TALRIJKE ZOMERTOCHTJES VOOR VOLWASSENEN
EN KINDEREN (VARIATIES ZIJN STEEDS MOGELIJK)

N.S. REGELEN ALLES VOORUIT: TREIN-BOOT-AUTOTOCHT-MAALTIJD
EEN HEERLIJKE DAG SAMEN UIT ZONDER ZORGEN

Fré Drost

De Groninger Fré Drost (1907-1987) bekwaamde zich na een opleiding als tekenleraar in de reclamegrafiek. Rond 1930 werd hij ontwerper en tekenaar bij de firma Joh. Enschedé en Zonen in Haarlem. Bekend waren zijn affiches voor bloemenshows. Naast zijn werk als grafisch ontwerper maakte Drost ook tekeningen, schilderijen en aquarellen.

In 1935 maakte Drost een vrolijk affiche voor de NS over kant-en-klare tochtjes door mooi Nederland onder het motto 'Een heerlijke dag uit zonder zorgen'. Verschillende vervoersmiddelen zoals trein, boot en autobus zijn afgebeeld in een zonovergoten landschap. Een jaar later verscheen een aangepaste versie waarop de autobus beter was uitgewerkt en zelfs vliegtuigen te zien waren.

8-DAAGSCHE ABONNEMENTEN

In 1930 had de NS het 8-daagse treinabonnement ingevoerd waarmee je onbeperkt door het land kon reizen. Er werd veel reclame voor gemaakt. Het affiche van Fré Drost uit 1936 benadrukte dat je er alle windrichtingen mee op kon – en eventueel een fiets kon meenemen.

Uit een ontwerpversie blijkt dat Drost eerst een veel gedetailleerder kompas voor ogen had en een groter geel kleurvlak. Het minimalisme van de uiteindelijke versie geeft een sterk resultaat.

A) Gewone Vacantiekarten

(ENKELE REIS)

dagelijks van 1 Juli t/m 15 September '38

1e klasse	2e klasse	3e klasse
f 7.50	f 5.75	f 4.-

B) Retour Vacantiekarten

Maandags, Dinsdags, Woensdags, Donderdags
van 4 Juli t/m 15 September 1938

Heen geldig op den dag der afstempeling
Terug op denzelfden of den volgenden dag

1e klasse	2e klasse	3e klasse
f 11.25	f 8.65	f 6.-

Jean Walther

De Zwitserse graficus Jean Walther (1910-1968) vestigde zich in 1934 in Amsterdam, en zou aan het begin van de oorlog naar de VS vertrekken. Hij was een leerling van Cassandre en nam diens strakke, zakelijke stijl over met veel diagonalen. Hij bracht op zijn scheepvaart-, luchtvaart- en spoorwegaffiches de kracht en snelheid van vervoersmiddelen tot uitdrukking.

Op het affiche voor vakantiekaarten, voor het eerst verschenen in 1936, staat een sneltreinstoomlocomotief centraal uit de NS 3900-serie met kenmerkende windleiplaten. Het bijna frontale aanzicht was wellicht geïnspireerd op het bekende Franse affiche *Exactitude* van Pierre Fix-Masseau uit 1932.

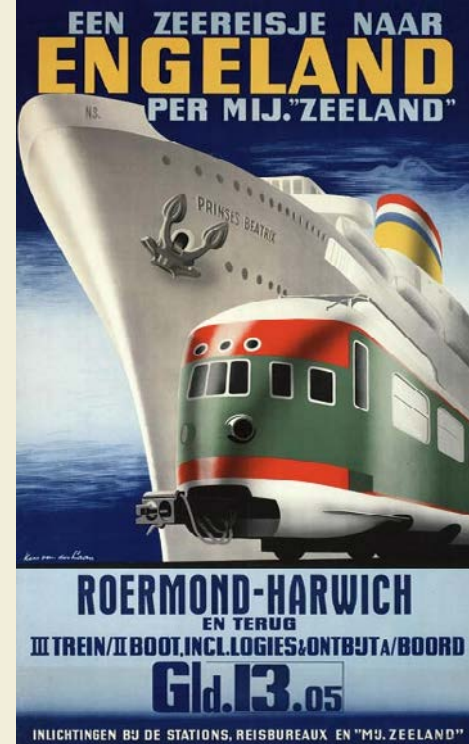
Jean Walther maakte voor de Nederlandse Spoorwegen ook een geïllustreerde kalender voor het jaar 1936. Het september-blad brengt de verbinding met Engeland via Hoek van Holland (nachtboot) en Vlissingen (dagboot) in beeld. De stoomtrein voor het grote stoomschip is een mooie combinatie van de reclamebeelden die Walther maakte voor scheepvaartmaatschappijen als de KNSM en voor de spoorwegen.

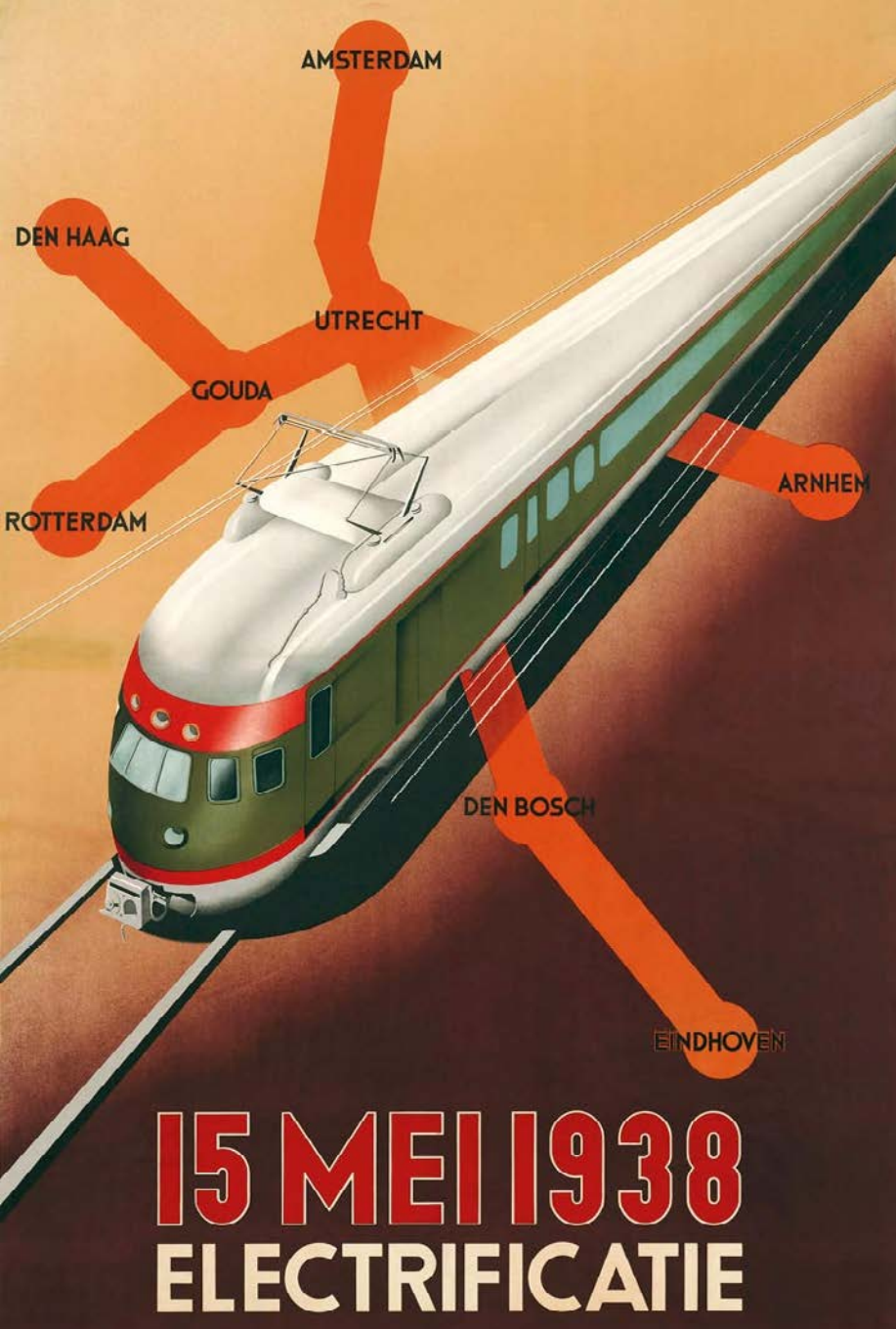
Kees van der Laan

"Hij heeft ongetwijfeld van Cassandre geleerd, maar hij is een kunstzinnig en intelligent leerling gebleken." Dat schreef Cornelis Veth in de Telegraaf over Kees van der Laan (1903-1983). Deze autodidactische Rotterdammer deed in de periode 1924-27 ervaring op in Parijs. Hij ontwierp later affiches voor de NS, Stoomvaart Maatschappij Zeeland, de Nationale Luchtvaartschool en Ford. Van der Laan was ook expressionistisch schilder en beeldhouwer.

Op zijn affiche voor 's winters reizen zijn beeld en tekst op elkaar afgestemd. Aan de slogan *Veilig Vlug Voordelig* werd *Verwarmd* toegevoegd. Een trein raast langs door wind en snelheid kromgetrokken bomen. De nachtelijke gloed van de locomotief benadrukt dat het binnen warm is. Het was een van de laatste Nederlandse affiches met een stoomlocomotief.

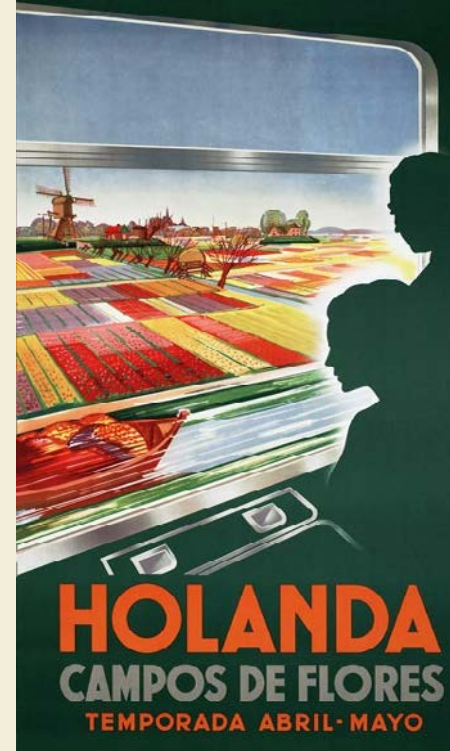
In 1939 kreeg de Stoomvaart Maatschappij Zeeland, waarmee de NS nauw samenwerkte, een nieuw schip: de SS Prinses Beatrix. Kees van der Laan zette naast dit moderne schip het nieuwste gestroomlijnde elektrische treinstel. De tekst op het affiche werd voor de grotere stations apart bedrukt, zodat de juiste prijs en vertrekplaats vermeld stonden.

Emmanuel Gaillard

De Fransman Emmanuel Gaillard (1902-?) vestigde zich in 1927 in Amsterdam. Hij werkte bij drukkerij Van Leer & Co als affiche-ontwerper voor Philips, Van Nelle, grote scheepvaartmaatschappijen en de Nederlandse Spoorwegen. In 1939 zou hij terugkeren naar Frankrijk om zich daar voornamelijk op filmaffiches te richten.

Gaillard ontwierp in 1938 het affiche ter gelegenheid van de voltooiing van de elektrificatie van het zogenaamde middenet van de NS. De belangrijkste steden, met Utrecht als middelpunt, werden hierdoor met elkaar verbonden in een regelmatige dienstregeling. Afgebeeld is het elektrische stroomlijntreinstel Mat 36 dat voor dit netwerk onontbeerlijk was. De vervaging naar achteren toe geeft snelheid aan.

Gaillard ontwierp ook toeristische affiches. Rond 1936 maakte hij voor het Nederlands Bureau voor Toerisme het populaire affiche *Bulb Time*, dat in vele talen werd uitgebracht. Hoewel het dus geen opdracht was van de NS, is het door de kadrering van een treinraam toch een spoorwegaffiche geworden. Het moderne treinstelinterieur contrasteert mooi met het rustieke landschap.

TREK ER OP UIT

MET EEN

Weekeindretour

Frans Mettes

Trek er op uit met een weekeindretour, luidde de oproep van de NS die werd vormgegeven door Frans Mettes (1909-1984). De affiches van deze autodidact zijn herkenbaar aan de sterke compositie en het opvallende kleurgebruik. Vooral na de oorlog werd zijn werk voor Hartevelt, Heineken, Belinda, Ritmeester, KLM en de NS beeldbepalend. Hij zou uitgroeien tot de meest productieve Nederlandse affichemaker.

De *Revue der Reclame* beoordeelde het affiche voor het weekeindretour in 1939 echter als "iets te fleurig" en vond het landschap achter het treinraam meer Belgisch dan Nederlands lijken! "Voorts ware het naar onze mening aanbevelenswaardig geweest de figuren der beide reizigers wat gedempter te houden," aldus het vakblad.

MET DE REGELMAAT VAN EEN UURWERK

Op een ander spoorwegaffiche van Frans Mettes uit dezelfde periode komt een gestroomlijnd dieselelektrisch treinstel door een uurwerk heen op de beschouwer afrijden. Het maakte reclame voor de vaste dienstregeling die de NS eind jaren 30 invoerde: elk uur een trein op alle lijnen van het middennet. De treinen reden dus met de regelmaat van de klok.

ÉÉN TROOST M'NEER...!

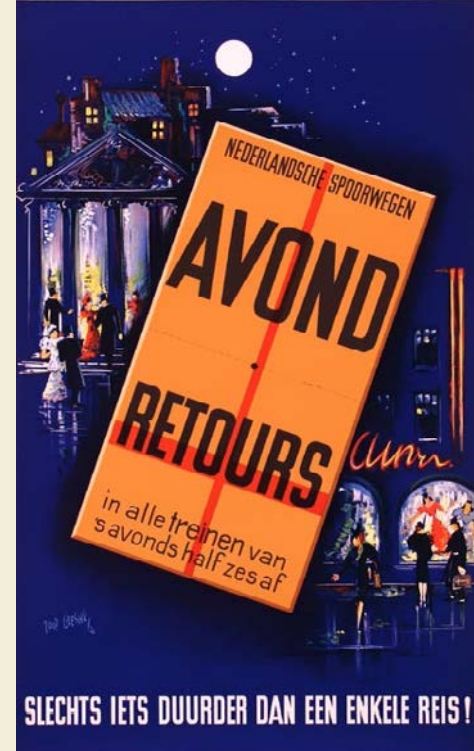
ZE GAAN NU ELK HALF UUR

VAN 15 MEI AF
EINDHOVEN - UTRECHT } AMSTERDAM
ARNHEM - UTRECHT } DEN HAAG
AMSTERDAM - HAARLEM - DEN HAAG
ROTTERDAM - DORDRECHT

Joop Geesink

Door de elektrificatie van het midden-net werd een regelmatige dienstregeling mogelijk, eerst een uursdienst en met ingang van de zomerdienstregeling van 1939 een halfuursdienst. Joop Geesink (1913-1984) maakte voor die gelegenheid een humoristisch affiche. Een reiziger komt aanhollen en mist de trein. Een AKO-mannetje (krantenverkoper op het perron) roept hem toe: "Eén troost m'neer...! Ze gaan nu elk half uur."

Reclameman Joop Geesink was begonnen als decorontwerper en zou later bekend worden om zijn animatie- en poppenfilms. Hij werd in 1972 de geestelijk vader van Loekie de Leeuw, een poppenanimatie als intermezzo voor de STER-reclames.

De figuren op het affiche voor de halfuursdienst zijn karikuraal en soepel als marionetten, waaruit Geesink's interesse voor poppen al blijkt. Op een affiche voor avondretours liet de ontwerper zien ook meer naturalistisch te kunnen tekenen, namelijk een mondain theater- en winkelpubliek. Centraal staat een Edmondson-kaartje.

EXTRA REDUCTIE

GEZINS-RETOURS

OOK VOOR KLEINE GEZELSCHAPPEN 5-9 PERS:

Frans Waslander

De NS introduceerde eind jaren 30 verschillende vervoersbewijzen tegen aantrekkelijke prijzen. Na het avond-, weekend- en zomerretour volgde het gezinsretour om te voldoen aan de behoefte van grote gezinnen om er op uit trekken.

"Zo op het eerste gezicht zou men aan dit biljet de ondertitel willen geven: de etalagepoppen op reis," schreef de *Revue der Reclame* in 1939. Dat was niet negatief bedoeld, men noemde het affiche "daardoor" krachtig. In 1935 noemde een ander vakblad Frans Waslander (1913-1977) al een veelbelovende jonge kunstenaar met een bijzondere techniek. "Hij werkt met zachte licht verlopende tinten en geeft zijn werk de charme van gedistingeerdheid." Waslander was opgeleid bij Quellinus en had praktijkervaring opgedaan in Engeland en Duitsland.

Oorlog

In de beginjaren van de oorlog verschenen er nog spoorwegaffiches, vooral met praktische mededelingen en oproepen aan publiek en personeel. Zo maande een affiche van Herman Nijgh tot niet roken en riep Joop Geesink machinisten op om niet onnodig te stoppen en zo kolen te besparen.

Kort na de oorlog – het eerste NS-affiche verscheen in november 1945 – bouwden de ontwerpers vooral voort op de picturale lijn die Frans Mettes had ingezet.

Nederlandse spoorwegaffiches uit de jaren 30

Met dank aan
[Van Sabben Poster Auctions](#)
en [Spoorwegmuseum](#).

Gerelateerde afleveringen:

- [Spoorwegfoto's van Willem van de Poll, Amsterdam CS 1932](#)
- [Spoorwegaffiches van Fedde Weidema](#)

literatuur en bronnen

licentie

download pdf

doorsturen

abonneren

nu beschikbaar van de maker van retours: [iPad-app Orient-Express, geschiedenis](#)